

ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง

สงคราม คราวเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒ พ. ศ. ๒๓๑๐

ศิลปวัฒนธรรม
ART & CULTURE
ฉบับพิเศษ

สุนทร ชุตินทรานนท์

สเปซความ

คราวเสียดวงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๐
ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์ของของ

สุนทร ชุตินทรานนท์

ราคา ๑๕๐ บาท

จิตรกรรมฝาผนังเรื่องตำนาน
พระพุทธสิหิงค์ ในพระอุโบสถวัด
พระแก้ววังหน้า ตอนเจ้ามหาพรหม
ชนช้างกับพระเจ้าสิริราชบุร (ภาพเขียน
ฝีมือพระอาจารย์แดง วัดหงส์รัตนาราม
กรุงเทพฯ)

หนังสือเล่มนี้พิมพ์ด้วยหมึก
ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
เพื่อปกป้องธรรมชาติ
และสุขภาพของผู้อ่าน

สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐

• สุเนตร ชุตินธรานนท์

พิมพ์ครั้งแรก : สิงหาคม ๒๕๓๑

พิมพ์ครั้งที่ ๕ : พฤษภาคม ๒๕๔๑

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : พฤศจิกายน ๒๕๓๔

พิมพ์ครั้งที่ ๖ : สิงหาคม ๒๕๔๒

พิมพ์ครั้งที่ ๓ : เมษายน ๒๕๓๖

พิมพ์ครั้งที่ ๗ : มิถุนายน ๒๕๔๔

พิมพ์ครั้งที่ ๔ : มีนาคม ๒๕๓๙

สำนักพิมพ์มติชน

พิมพ์ครั้งที่ ๘ : ตุลาคม ๒๕๕๒

พิมพ์ครั้งที่ ๙ : สิงหาคม ๒๕๕๕

ราคา ๑๕๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สุเนตร ชุตินธรานนท์.

สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐

ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง พิมพ์ครั้งที่ ๙.

กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๕.

๑๖๘ หน้า : ภาพประกอบ.

๑. ไทย--ประวัติศาสตร์--กรุงศรีอยุธยา1893-2310 I. ชื่อเรื่อง
959.33

ISBN 978 - 974 - 02 - 0976 - 8

สำนักพิมพ์มติชน

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : สุพจน์ แจ้งเร็ว, จุฬาลักษณ์ ภูเกิด,
นงนุช สิงหเดชะ
- ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : กิตติวรรณ เทิงวิเศษ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์
- บรรณาธิการบริหาร : สลักพันธ์ บุนปาน
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : อพิสิทธิ์ วีระจาวุวรรณ
- พิสูจน์อักษร : โชติช่วง วัฒนวิ | พัทน์ลิน อินทรหอม
- ศิลปกรรม : นุสรา สมบูรณ์รัตน์
- ออกแบบปก : สลักพันธ์ บุนปาน

บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) : ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล
ประชาชนิเวณ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๑๓๓๕

โทรสาร ๐-๒๕๔๐-๕๔๑๘

แม่พิมพ์สี-ขาวดำ : กองพิมพ์สี บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ

๑๐๙๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๔๐๐-๒๔๐๒

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด ๒๗/๑ หมู่ ๕ ถนนสุขาประชา

สรรค์ ๒ ตำบลบางพูด อำเภopakเกร็ด นนทบุรี ๑๑๑๒๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๔-๒๑๓๓, ๐-๒๕๔๒-๐๕๙๖

โทรสาร ๐-๒๕๔๒-๐๕๙๗

จัดจำหน่ายโดย : บริษัท งานดี จำกัด (ในเครือมติชน) ๑๒ ถนน

เทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

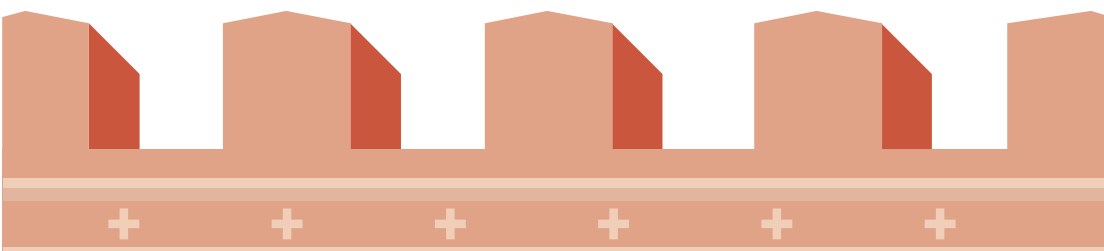
โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๐, ๓๓๕๑

โทรสาร ๐-๒๕๔๑-๙๐๑๒

Matchon Publishing House a division of Matchon Public Co., Ltd.

12 Tethsabannaruean Rd, Prachanivate 1, Chatuchak, Bangkok 10900

Thailand

คำอุทิศ

คุณความดีของหนังสือเล่มนี้ขอນ้อมคารวะแด่
รศ. ศรัศกร วัลลโภคม

สารบัญ

สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐

คำนิยม	(๗)
คำนำ พิมพ์ครั้งที่ ๙	(๑๗)
คำนำ พิมพ์ครั้งที่ ๒	(๒๕)

การศึกษาประวัติศาสตร์

สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ จากอดีตถึงปัจจุบัน ๒

๑. หลักฐานที่เป็นจดหมายเหตุ
หรือบันทึกของชาวต่างชาติ	๗
๒. หลักฐานประเภทคำให้การของเชลยศึก	๙

พงศาวดารพม่า

กับเหตุการณ์คราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ๑๖

๑. ความเป็นมาของพงศาวดารที่ใช้ศึกษา	๑๗
๒. ข้อจำกัดบางประการของพงศาวดารที่ใช้ศึกษา	๒๓

สงคราม

คราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๑๐)

ในพงศาวดารฉบับราชวงศ์คองบอง ๒๗

๑. ว่าด้วยการเตรียมการตีกรุงศรีอยุธยา	๒๘
๒. ว่าด้วยยุทธศาสตร์การตีหัวเมืองรอบนอก
ของอาณาจักรอยุธยา	๓๘
๓. ว่าด้วยยุทธศาสตร์การตีกรุงศรีอยุธยา
ก่อนฤดูน้ำหลากถึงสิ้นฤดูน้ำหลาก
(กุมภาพันธ์ ๒๓๐๙-ธันวาคม ๒๓๐๙)	๕๗
๔. ว่าด้วยยุทธศาสตร์การตีกรุงศรีอยุธยาหลังฤดูน้ำหลาก
(มกราคม ๒๓๑๐-เมษายน ๒๓๑๐)	๖๕

บทส่งท้าย ๙๔

เอกสารอ้างอิง ๙๐

ภาคผนวก ๑๑๙

งานเขียนทางประวัติศาสตร์เรื่อง **สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๑๐)** : ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง ของอาจารย์สุเนตร ชุตินธรานนท์ นี้คือภาพสะท้อนให้เห็นทัศนคติและแนวคิดของผู้ที่ศึกษาวิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาชีพในปัจจุบันอีกเป็นจำนวนมาก ที่มีต่อเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ไทยอันนักปราชญ์และนักวิชาการรุ่นก่อนได้เขียนไว้ จนเป็นที่ยอมรับเชื่อถือกันมา ไม่จำเป็นต้องกล่าวย่ำก็ได้ว่าเหตุการณ์การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ นั้น กระทบความรู้สึกของคนไทยทุกผู้ทุกนามทุกยุคทุกสมัย เป็นเรื่องที่นักประวัติศาสตร์นักวิชาการสาขาอื่นใส่ใจถกเถียงกันว่าวิพากษ์วิจารณ์กันเรื่อยมา แต่ก็กล่าวได้ว่าไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดเลยที่จะนำเอาข้อมูลหลักฐานทางฝ่ายพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง มาศึกษาเปรียบเทียบในรายละเอียดและวิเคราะห์ตีความให้เห็นกระจ่างเท่ากับที่อาจารย์สุเนตร ชุตินธรานนท์ได้ทำในงานซึ่งได้เคยชื่อมาเบื้องต้นแล้ว

ทั้งนี้ทั้งนั้นก็คงจะเนื่องว่าพงศาวดารพม่าย่อมมีความลำเอียงที่จะเข้าข้างพม่าอยู่แล้วในตัวเองประการหนึ่ง ทำให้เหตุการณ์สับสนยุ่งยากต่อการลงความเห็นยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งคือ การจะทำความเข้าใจจนรู้จักพงศาวดารพม่าได้ดั่งนั้น จำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับภาษาและ

(๘) สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยา

วัฒนธรรมของพม่าอย่างดีพอ ซึ่งความรู้และความเข้าใจในประการหลังนี้เกือบจะกล่าวได้ว่าไม่มีพบในบรรดานักประวัติศาสตร์และนักวิชาการไทยที่เกี่ยวข้องมาก่อนเลย เท่าที่ผ่านมาเรื่องราวในพงศาวดารพม่าถูกแต่งอย่างผิวเผิน แต่งานของอาจารย์สุเนตรแสดงให้เห็นว่า พงศาวดารและเอกสารพม่าที่เกี่ยวกับสงครามระหว่าง ๒ ประเทศนี้ล้วนมีความหมายและประโยชน์ยิ่ง ถ้าสามารถศึกษาให้สัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมจนทำให้เห็นภาพรวมทั้งหมดของเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ตอนใดตอนหนึ่งก็จะสามารถนำเรื่องราวที่มีอยู่ในพงศาวดารทั้งสองฝ่ายมาเปรียบเทียบวิเคราะห์และตีความได้ อาจารย์สุเนตรทำดังนั้น งานเขียนเรื่องนี้จึงนับได้ว่าเป็นผลผลิตในระยะแรกของการให้ความสนใจในการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมพม่าของอาจารย์สุเนตรโดยแท้

ถ้าหากพิจารณาจากผลงานประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสงครามไทยรบพม่าคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้าย ซึ่งนักประวัติศาสตร์และนักวิชาการคนสำคัญได้เสนอไว้ ก็พอประมวลได้ว่า งานเขียนของอาจารย์สุเนตรเรื่องนี้มีปฏิสัมพันธ์กับการเสนอของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ท่านแรก คือ**สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ** ได้ทรงเสนอไว้ในพระนิพนธ์ **ไทยรบพม่า** ว่า การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ นั้น เป็นเพราะไทยอ่อนแอ มีการแตกแยกกันภายในมาช้านานแล้ว ทางพม่าเองเมื่อแรกยกกองทัพเข้ามาก็มิได้ตั้งใจตีไทยอย่างจริงจัง เข้ามาในลักษณะกองโจร ปล้นสะดมกวาดต้อนผู้คนมากกว่า พม่าเห็นไทยอ่อนแอก็รู้กล้าเรื่อยมา จนกลายเป็นสงครามใหญ่ กองทัพพม่าที่เข้ามาก็ไม่ขานัญญูมีประเทศเท่าใดนัก ซึ่งถ้าทางไทยเข้มแข็งก็อาจรบพุ่งขับไล่พม่าออกไปได้โดยไม่ยาก พระวินิจฉัยของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพดังกล่าว กลายเป็นสิ่งที่คนทั่วไปรับเชื่อถือกันเรื่อยมา โดยเฉพาะเรื่องความอ่อนแอของเมืองไทยสมัยนั้นกลับเป็น “ปัญหาประวัติศาสตร์” อันมีผู้หยิบยกนำไปขยายและแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมอยู่เรื่อยๆ

จนกระทั่งไม่นานมานี้ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เขียนงานตีพิมพ์เป็นเล่ม โดยสำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรมภายใต้ชื่อเรื่อง **การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี** ข้อเสนอที่สำคัญของศาสตราจารย์

นิธิขึ้นตรงข้ามกับความเห็นของสมเด็จพระยาตำรากราชนูปภาพ ก็คือ ศาสตราจารย์นิธิเห็นว่า การที่พม่าส่งกองทัพมาตีเมืองไทยสมัยนั้น ไม่ใช่มาแบบกองโจรเพื่อปล้นสะดม ครั้นเห็นไทยอ่อนแอก็เลยรุกกล้าเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา หากเป็นสงครามที่พม่าตั้งใจจะทำลายกรุงศรีอยุธยาให้พินาศ ให้ราชอาณาจักรแตกสลายโดยสิ้นเชิง มีการเตรียมกำลังและวางแผนกันอย่างดีแล้ว หลักฐานที่แสดงความประสงค์และการเตรียมการของพม่านั้น ปรากฏเด่นชัดในพงศาวดารอันนักประวัติศาสตร์ไทยละเอียดเลยเถิดนั่นเอง ขณะเดียวกันศาสตราจารย์ ดร. นิธิ ก็เสนอว่า ที่ทางไทยประสบความพ่ายแพ้จนเสียกรุงนั้น มิใช่เรื่องการอ่อนแอทางทหารแต่เพียงอย่างเดียว หากเป็นเรื่องการขาดระบบในการป้องกันบ้านเมืองโดยตรง พร้อมกันนั้นก็อธิบายและวิเคราะห์การเสื่อมสลายของระบบการป้องกันตนเองว่า เริ่มเสื่อมและหมดประสิทธิภาพอย่างไรบ้าง

งานค้นคว้าของอาจารย์สุเนตรเรื่องนี้ สอดคล้องกับข้อเสนอของศาสตราจารย์ ดร. นิธิ ในเรื่องที่ว่า การส่งกองทัพของพม่ามาตีกรุงศรีอยุธยาครั้งนี้ไม่ใช่มาแบบกองโจรดังที่สมเด็จพระยาตำรากราชนูปภาพทรงเสนอไว้ หากมีแผนและเตรียมการอย่างดี ทั้งสองท่านก็อ้างพงศาวดารพม่ายืนยันและประเมินความเชื่อถือได้ของข้อมูลแล้วเช่นกัน แต่ทว่าอาจารย์สุเนตรแลเห็นสิ่งที่แตกต่างไปจากศาสตราจารย์นิธิว่า กรุงศรีอยุธยาไม่มีระบบป้องกันตัวที่ดี อาจารย์สุเนตรวิเคราะห์หลักฐานจากพงศาวดารพม่าที่ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า เมื่อพม่ายกกำลังมา ไทยด้านสู้อย่างเข้มแข็ง กว่าจะตีได้ พม่าต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่ง ทำให้อาจแย้งได้ว่าหากไม่มีระบบการป้องกันตัวที่ดีแล้วคงไม่สามารถด้านพม่าอยู่นานกว่า ๑ ปี อาจารย์สุเนตรเสนอว่าการที่พม่าสามารถตีกรุงศรีอยุธยาได้นั้นเพราะพม่ามียุทธวิธี มีความชำนาญด้านภูมิประเทศ อีกทั้งเตรียมตัวสำหรับทำสงครามมาดีดีกว่า มีการวางแผน เตรียมกำลังเสริมกำลัง ตัดกำลัง พร้อมทั้งจะทำสงครามระยะยาวนานได้ดีกว่าไทย

เมื่อหาสารงานเขียนประวัติศาสตร์เรื่องนี้ของอาจารย์สุเนตร จึงมุ่งที่จะให้รายละเอียดและการวิเคราะห์เกี่ยวกับการสงครามเกือบทุกแง่มุม จนผู้อ่านแลเห็นภาพพจน์ทั้งในด้านยุทธศาสตร์การเดินทัพ เส้น

ทางเดินทัพ ตลอดจนถึงตอนต่างๆ ในการยกกองทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่สมัยก่อนๆ จนกระทั่งสงครามครั้งเสียกรุงคราวสุดท้ายอย่างชัดเจน นำมาซึ่งความรู้ความเข้าใจเรื่องความมุ่งหมายของสงคราม การทำสงคราม และผลของสงครามแตกต่างไปจากเรื่องราวใน**ไทยรบพม่า** อย่างมากมาย ทั้งนี้ได้หมายความว่า งานชิ้นนี้จะลบล้างงานบุกเบิกของสมเด็จพระเจ้าท่านเกี่ยวกับสงครามไทย-พม่าแต่อย่างใด เพราะทัศนคติของนักประวัติศาสตร์อาชีพในปัจจุบันคือการหามุมมองใหม่ให้แก่ประเด็นและปัญหาในประวัติศาสตร์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อคิดเห็นและความรู้บนพื้นฐานของการตีแผ่ข้อมูลหลักฐานอย่างมีระเบียบวิธีโดยไม่จำเป็นต้องหาข้อยุติ การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นเรื่องยาก เพราะไม่มีนักประวัติศาสตร์คนใดสามารถศึกษาหรือนำเหตุการณ์ต่างๆ อันเกิดขึ้นโดยการกระทำของมนุษย์ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง มาเสนอให้เห็นภาพรวมทั้งหมดอย่างถูกต้องทุกแง่ทุกมุมได้ แต่ละท่านต้องอาศัยความถนัดในสิ่งที่ตนสนใจ อาจเป็นแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งมาศึกษาแล้วพยายามสร้างความสัมพันธ์กับเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เห็นภาพรวม การจะต้องปัญหาทั้งหมดจากแง่มุมที่ต่างกันอย่างนี้เอง เป็นเหตุให้มีการวิเคราะห์และตีความแตกต่างกัน การรับรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์จึงต้องรับทราบทั้งความขัดแย้งและความสอดคล้องในการเสนอผลงานและหลักฐานข้อมูลนั้นงานเขียนของอาจารย์สุเนตร จึงมีคุณค่าแก่การศึกษาประวัติศาสตร์ในลักษณะที่เกื้อกูลให้เกิดความรับรู้ใหม่ ท่ามกลางการขัดแย้งในเรื่องดังกล่าว

ข้าพเจ้าเมื่ออ่านงานของอาจารย์สุเนตรแล้ว ก็ได้ข้อสังเกตบางอย่างเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยทั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นอันเนื่องมาจากสงครามไทย-พม่า นั่นก็คือพลวัตที่ค้นบางอย่างในพัฒนาการของสังคมไทยที่เชื้อต่อการเกิดผู้นำทรงบารมี ซึ่งในที่สุดแล้วสามารถสร้างสิทธิธรรม และอำนาจเหนือคนหมู่มากได้ เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าหลังการเสียกรุงแต่ละครั้ง บรรดาผู้นำรุ่นใหม่มาก่อนการเสียกรุงนั่นเองได้เรียนรู้ประสบการณ์ความคับแค้นและความขมขื่น สร้างทั้ง**ตัวคน**ที่เป็นผู้นำทรงบารมีและ**ระบบ**ขึ้นมาใหม่ กาลเวลาที่ผ่านไปชี้ให้เห็นว่า ผู้นำรุ่นใหม่อันก่อเกิดขึ้นนั้นได้พยายามสร้างสังคมใหม่

ระบบใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะของตน ความจริงอันนี้ทำให้เราเห็นเช่นกันว่าการที่จะมองปัญหาในประวัติศาสตร์ให้เข้าใจนั้น ต้องมองหลายแง่มุมให้สัมพันธ์กับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ผู้เกี่ยวข้องอย่างมากที่สุดเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบหรือคำอธิบายที่ไม่รวบรัดเข้าสู่จุดใดจุดหนึ่งแล้วถือเป็นข้อยุติมากเกินไป

ทุกครั้งที่มีการเสียกรุงศรีอยุธยาทางฝ่ายไทยจะเกิดผู้นำทางทหารที่เข้มแข็ง รอบรู้ในยุทธวิธีและชำนาญด้านภูมิประเทศ ปรับปรุงกองทัพไทยให้เข้มแข็ง กู้บ้านเมือง ขยายอำนาจและรุกรานพม่าเป็นการตอบแทน ถ้าคล้อยตามการเสนอของอาจารย์สุนทรก็จะเห็นได้ว่าการเสียกรุงศรีอยุธยาแต่ละครั้งนั้น ปัจจัยสำคัญสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันก็คือ พม่าพร้อมกว่าไทยในด้านยุทธวิธีและยุทธศาสตร์การรบ ทางฝ่ายไทยก็ได้ต่อสู้และป้องกันตนเองอย่างเข้มแข็งจนไม่อาจกล่าวได้ว่าไทยอยู่ในสภาพอ่อนแอแต่พม่ามีประสบการณ์ มีผู้นำเชี่ยวชาญในการรบการสงครามมากกว่าฝ่ายไทย ก่อนเสียกรุงครั้งแรกพม่าเคยยกกองทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยาแล้วแต่ไม่สำเร็จ กลับไม่ทอดทิ้ง นำเอาข้อบกพร่องไปแก้ไขเตรียมการมาตีอีกจนสำเร็จ กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่ในอำนาจพม่าถึง ๑๕ ปีในช่วงเวลาดังกล่าวก็เกิดวีรบุรุษที่เป็นผู้นำทางทหารขึ้นมากู้บ้านเมือง คือ สมเด็จพระนเรศวรและแม่ทัพนายกองรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ยุทธวิธีของพม่าในการทำสงคราม เรียนรู้จักสภาพภูมิประเทศและภูมิศาสตร์ กำหนดยุทธภูมิสู้รบกับพม่าและใช้ยุทธวิธีคนน้อยสู้คนมาก ใช้ความคล่องตัวแบบสงครามกองโจรติดต่อกำลังขับไล่พม่าที่เข้ามารุกรานก่อนถึงกรุงศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระนเรศวรนั้นถึงกับพยายามตีตอบโต้พม่า ทำลายศูนย์อำนาจของพม่าที่เมืองหงสาวดีให้แตกสลาย พม่าแตกแยกเป็นฝ่ายเป็นเหล่า ทำยุทธดอยวุ่นไปอยู่ ณ เมืองอังวะทางตอนเหนือ ขณะเดียวกันก็ช่วยให้พวกมอญเป็นอิสระมีอำนาจคานกับอำนาจของพม่าได้ในระยะหลัง

สงครามครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า พ.ศ. ๒๓๑๐ ก็ทำนองเดียวกัน พิจารณาตามที่อาจารย์สุนทรเสนอนั้นไทยก็ไม่ถึงกับอยู่ในสภาพอ่อนแอทางทหาร มีกำลังทั้งคนและพาหนะโดยเฉพาะช้างศึกไม่ยิ่งหย่อนกว่าทางพม่าเลย การเตรียมกำลังนั้นมีอยู่เสมอ เช่น สมัยสมเด็จพระเจ้าเสือก็โปรดให้คล้องช้างอยู่บ่อยๆ ข้อเสียเปรียบของไทยอยู่ตรงที่

กรุงศรีอยุธยาว่างศึกสงครามมานาน ชาตผู้นำและแม่ทัพนายกอง เจนจัดด้านยุทธวิธีและความรู้ทางยุทธศาสตร์ ผิดกับทางพม่าอันมี ภูมิวิธีในราชวงศ์คองบองเป็นผู้นำ กว่าจะตั้งตัวเป็นใหญ่ก็ยิ่งจะต้อง ทำสงครามปราบพวคมอญและอำนาจของหัวเมืองสำคัญต่างๆ ให้ราบคาบ ใช้เวลาสร้างประสบการณ์และเตรียมตัวทำสงครามอยู่นาน พร้อมกับ สดับตรับฟังสถานการณ์ในเมืองไทยอยู่เรื่อยมา ถือได้ว่าการข่าวกรอง นั้นเป็นเยี่ยม ผิดกับทางเมืองไทยที่ขาดระบบการสื่อสารที่ดี ไม่มีข้อมูล และรับรู้เรื่องราวของพม่าแต่อย่างใด ก็เช่นเดียวกับสงครามคราวเสีย กรุงศรีครั้งแรกก่อนการเสียกรุงครั้งสุดท้าย พม่าโดยการนำของพระเจ้า อดอลงพญาได้ยกกองทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา ที่ไม่สำเร็จต้องเลิกทัพกลับไป ฝ่ายไทยประมาทคิดว่ายุทธวิธีในการป้องกันบ้านเมืองแบบตั้งรับในเมือง อาศัยน้ำหลากในหน้าน้ำขบไล่พม่ายังคงใช้ได้ผลดี ไม่มีการเตรียมตัวรับ สถานการณ์ในรูปแบบอื่น ขอบกพร่องนี้มีกล่าวไว้ชัดเจนในพระนิพนธ์ ของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ว่า

ศึกมาชิงล่าเล็กกลับไป	มิได้เห็นจะพินคืนมา
จะคิดโบราณอย่างนี้ก็หาไม่	ชาติไพร่หลงฟังแต่ยศถา
ครั้นทัพเขากลับยกมา	จะองอาจอาสาก็ไม่มี
แต่เลี้ยวลดบดเจ้าทุกเข้าค้ำ	จนเนืองคล้าเป็นดยุ้ยยับยี่
ฉิบหายตายล้มไม่สมประดี	เมืองยับอับรียักันทุกวัน

ตรงกันข้าม ฝ่ายพม่าแก้ไขข้อบกพร่องครั้งอดอลงพญาชนะที่ทาง ฝ่ายไทยก็ไม่มีระบบข่าวกรองที่ดี รับสถานการณ์ไม่ถูก พอพม่ายกมาตี ไทยส่งกองทัพไปสู้รบ ผลเพียงเพื่อการพ่ายแพ้อันขมขื่นทุกจุดไป ทั้งๆ ที่กำลังพล พาหนะ อาวุธอยู่ในลักษณะทัดเทียมกันหรือบางครั้งมากกว่า ทางพม่าก็มี ซึ่งรายละเอียดเหล่านี้อาจารย์สุเนตรได้นำมาแจ้งไว้ในงาน เขียนเรื่องนี้

ในทำนองเดียวกันคราวเสียกรุงครั้งสุดท้าย ความเจ็บปวดจาก การกระทำของพม่าซ้ำเติมความพินาศให้แก่พระนครหลวงยับเยินกว่า ครั้งใดๆ ก่อให้เกิดผู้นำทางทหารที่คิดจะขับไล่พม่าทุกหัวระแหง เกิดเป็น หลายนเหล่าหลายชุมนุมมากกว่าครั้งสมัยสมเด็จพระนเรศวรเสียอีก ซึ่งก็

แน่นอนว่าชุมนุมของพระเจ้าตากสินเข้มแข็งกว่าเพื่อน การตั้งตัวเป็นใหญ่ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมีวิถีทางไม่ต่างอะไรกับมังอองไซยะหรือพระเจ้าอลองพญาที่เป็นเพียงแค่สามัญชน ได้ปราบปรามบรรดาผู้นำของเมืองต่างๆ หรือชุมนุมต่างๆ จนหมดสิ้นแล้วจึงปราบดาภิเษกตลอดรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงทำการสู้รบขับไล่พม่า สร้างประสบการณ์มากมายแก่เหล่าแม่ทัพนายกอง

จนกระทั่งมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองไทยในช่วงเวลานั้นเพียบพร้อมไปด้วยผู้นำทางทหารและแม่ทัพนายกองที่มีความเชี่ยวชาญในยุทธวิธีการรบลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทผู้ทรงเป็นแม่ทัพคนสำคัญมาแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน การทำสงครามป้องกันราชอาณาจักรครั้งสำคัญคือ “สงครามเก้าทัพ” และ “สงครามเก้าทัพ” ซึ่งพม่ายกกองกำลังเข้ามาอย่างมีระเบียบ และด้วยกำลังพลเป็นจำนวนมากนั้นเป็นอันตรายแก่เมืองไทยอย่างใหญ่หลวงถ้าหากเคลื่อนมาประชิดกรุงเทพมหานครได้ แต่โดยความฉลาดชำนาญในด้านภูมิประเทศและยุทธวิธีที่มีการศึกษาทางหนี่งที่ใล่มาเป็นอย่งดีสามารถทำให้ผู้นำการทหารของไทยสู้รบขับไล่พม่าด้วยกำลังคนที้น้อยกว่าขับไล่พม่าให้แตกพ่ายไปนั้นก็คือการออกไปตั้งรับพม่าบนอกราชธานีเหมือนสงครามหลายๆ ครั้งของสมเด็จพระนเรศวรเพียงแต่ว่าต่างกันในเรื่องออกไปรับศึกและโจมตีตัดกำลังพม่าบริเวณเส้นทางเดินทัพที่ผ่านค่านเจดีย์สามองค์เข้ามา ที่เต็มไปด้วยอันตรายเพราะเป็นชอกเขาหนทางทุรกันดาร พม่าเตรียมทัพมาอย่งดีเสริมกำลังเป็นชั้นตอน ไม่คาดว่ากองทัพไทยจะออกมารบศึกไกลจากนครหลวงถึงขนาดนี้

แน่นอนการทำสงครามที่ได้ชัยชนะจากพมานั้น เป็นสิ่งที่ผลักดันมาจากความจำเป็นที่จะต้องสู้รบป้องกันตัวเองของไทย วัตถุประสงค์ทางทหารเกิดขึ้นสัมพันธ์กับเงื่อนไขโดยตรง เมื่อได้ชัยชนะครั้งสำคัญถึง ๒ ครั้งจึงทำให้ผู้นำไทยคิดยกทัพไปตีพม่าตอบแทน มีการศึกษาเกี่ยวกับเมืองพม่า ยุทธวิธีของพม่าจนถึงกับรัชกาลที่ ๑ โปรดให้แปลตำราพิชัยสงครามของพม่ามาศึกษา รวมทั้งมีการวางแผนขั้นตอนต่างๆ ในการตีพม่าอย่างเป็นระบบ ความคิดในการจะตีพมานี้คงเป็นเฉกเช่นเดียวกับ

(๑๔) **สงคราม**คราวเสียกรุงศรีอยุธยา

ครั้งสมเด็จพระนเรศวร คือออกมาจากความเจ็บปวดที่เคยพ่ายแพ้ ยังเพื่อเป็นการขยายแสนยานุภาพทางฝ่ายไทยโดยตรง บทกลอนในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรราชวงษ์บรมมหาสุรสิงหนาท สะท้อนอารมณ์และความมุ่งหมายเป็นอย่างดี ในพระนิพนธ์นี้เองชี้ให้เห็น สาเหตุอย่างหนึ่งในการเสียพระนครศรีอยุธยาจากผู้ที่เป็นเสมือนประจักษ์พยานแห่งการเสียกรุง แลเห็นสิ่งที่เรียกว่าความอ่อนแอของกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างดี ดังข้อความว่า

ทั้งนี้เป็นต้นด้วยผลเหตุ	จะอาเพศภัยตรัยผู้เป็นใหญ่
มิได้พิจารณาพวกข้าไท	เคยใช้ก็เลี้ยงด้วยเมตตา
ไม่รู้รอบประกอบในราชกิจ	ประพฤติกการแต่ที่ผิดด้วยอิจจา
สุภาษิตท่านกล่าวเป็นราวมา	จะตั้งแต่งเสนาธิบตี
ไม่ควรอย่าให้อัครฐาน	จะเสียการแผ่นดินกรุงศรี
เพราะไม่ฟังตำนานโบราณมี	จึงเสียที่เสียวงศ์กษัตรา
เสียยศเสียศักดิ์นครเศ	เสียทั้งพระนิเวศน์วงศา
เสียทั้งตระกูลนานา	เสียทั้งไพร่ฟ้าประชากร
สารพัดจะเสียสิ้นสุด	ทั้งการยุทธ์ที่ไม่เตรียมฝึกสอน
จึงไม่รู้กู้แก่พระนคร	เหมือนหนอนเบียนให้ประจากรม

(จาก **จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**)

เห็นจะไม่ต้องกล่าวต่อไปว่า ความอ่อนแอของกรุงศรีอยุธยานั้น มีอยู่อย่างแน่นอน และเป็นเหตุสำคัญทีเดียวที่ทำให้เสียกรุงแก่พม่า ซึ่งในเรื่องเช่นนี้อาจารย์สุเนตรได้ประเมินข้อมูลและหลักฐานทางฝ่ายไทยประกอบอยู่เหมือนกัน แม้จะเน้นหนักที่พงศาวดารพม่าระบุว่าทางไทยสู้รบอย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะที่จริงแล้ว ข้อเสนอของอาจารย์สุเนตร สัมพันธ์กับความคิดของศาสตราจารย์ ดร. นิธิ ที่เห็นว่าทางฝ่ายไทยขาดระบบในการป้องกันตัวเอง โดยที่อาจารย์สุเนตรกลับมองเห็นว่า การสู้รบของไทยต่อพม่าอย่างเข้มแข็งแสดงถึงระบบการป้องกันตัวเองที่มีอยู่แล้วเป็นอย่างดี แต่พ่ายแพ้ทางยุทธวิธีและยุทธศาสตร์ซึ่งพมามีความเข้าใจมีประสบการณ์เหนือกว่า

ในการนำเสนอปัญหา อาจารย์สุเนตรได้พยายามคลี่คลายเรื่อง

ราวอันเป็นปัญหาในประวัติศาสตร์ไทยนี้ โดยตีแผ่หลักฐานทางฝ่ายพม่า อย่างละเอียดถี่ถ้วนเป็นจุดเด่นของงานซึ่งยังไม่เคยมีผู้ใดทำอย่างเจาะจงมาก่อน ผู้เขียนตั้งประเด็นอันจะกระตุ้นให้เกิดการค้นคว้าต่อไปสำหรับการมองปัญหาเรื่องการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ โดยแสวงหาคำตอบผ่านการทำความเข้าใจสถานการณ์ในประวัติศาสตร์ของพม่า และพยายามเทียบเคียงกับสถานการณ์ทางฝ่ายไทย นอกจากนั้นผู้เขียนได้ตั้งแง่มุมมองให้กว้างขึ้น ใส่ใจกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์พม่าอันมีผลต่อลักษณะการทำศึกสงคราม ความคิดเบื้องหลัง และความมุ่งมั่นในการสร้างยุทธศาสตร์ยุทธวิธีอันมีผลชี้ขาดถึงชัยชนะ ผู้เขียนบันทึกไว้ว่า **“แต่สิ่งที่นักการทหารไทยคาดไม่ถึงและไม่มีทางจะคาดถึงคือ พม่าได้ปรับยุทธศาสตร์การตีพระนครเสียใหม่ โดยไม่ยอมให้สภาพทางธรรมชาติมาเป็นอุปสรรคต่อปฏิบัติการทางทหารเช่นที่เคยเป็นมา”** แสดงให้เห็นว่าทำเลอันได้เปรียบของกรุงศรีอยุธยาที่ทำให้ไทยตั้งรับศึกรอน้ำหลากมาขับไล่พม่าไปเมื่อหน้าน้ำไม่มีผลยับยั้งคับพม่าให้ถอยกลับอีกต่อไป ขณะเดียวกันผู้เขียนก็ได้แย้งผลงานของนักวิชาการที่มีมาก่อนว่า ทางฝ่ายไทยนั้นมิได้อยู่ในสภาพที่ไม่พร้อม ภาพสงครามช่วงสุดท้ายของอาณาจักรอยุธยาไม่ได้ไร้ทิศทางแต่มีการเตรียมการและวางแผนรัดกุม แ่่มุมมองเช่นนี้จึงเปิดปัญหาต่อไปว่า “ความเสื่อม” ซึ่งเคยเชื่อว่า “เป็นลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ทางสังคมการเมืองสมัยอยุธยาตอนปลาย” และสัมพันธ์กับการเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า ไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมของระบบ การจลาจลในสังคม ความวุ่นวายทางจริยธรรม เหล่านี้คือเงื่อนไขที่เพียงพอหรือหาไม่ในการมองเพื่อเข้าใจปัญหาประวัติศาสตร์ไทยตอนนี้

ส่วนเรื่องการใช้หลักฐานใหม่อันเป็นจุดเด่นสุดในงานเขียนชิ้นนี้คือนอกจากตีแผ่หลักฐานทางฝ่ายพม่าอย่างละเอียดแล้ว ยังประเมินความน่าเชื่อถือได้ทั้งหลักฐานทางฝ่ายไทยและพม่าผ่านวิพากษ์วิธี สร้างความชัดเจนให้แก่การมองปัญหาและแง่มุมมองใหม่ แม้จะมีบ่อยครั้งที่เดี่ยวที่ผู้เขียนหาทางออกให้แก่ความบกพร่องทางด้านเอกสารพม่า เช่น **“ผู้บันทึกพงสาวดารพม่ามักจะเสนอภาพหรือข้อมูลที่แปลกหรือต่างออกไปจากข้อมูลทางฝ่ายไทย และมีบ่อยครั้งที่ข้อมูลที่ได้จากทางฝ่าย**

พม่าละเอียดยิ่งกว่า แต่ที่สำคัญและน่าสนใจไปกว่านี้ก็คือ มีข้อมูลเป็นจำนวนมากที่ผู้บันทึกพงศาวดารพม่าบันทึกขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพียงจะเชิดชูแสดงความยิ่งใหญ่ ความเก่งกล้าสามารถและความเจียบคมทางยุทธวิธีของนายทัพและเหล่าทหารหาญเป็นสำคัญ แต่โดยไม่ได้ตั้งใจ ข้อมูลเหล่านั้นกลับช่วยสะท้อนภาพความเข้มแข็งของกองทัพอยุธยาควบคู่กันไป...”

ข้อขัดแย้งในเรื่องความเห็นและตีความเช่นนี้เป็นเรื่องที่หาข้อยุติยาก และคงไม่หยุดอยู่แค่สัมพันธภาพทางความคิดระหว่างสมเด็จพระยาติราชราชานุภาพ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาจารย์สุเนตร ชุตินธรานนท์เท่านั้น ยังคงมีเพิ่มกว่านี้และคงมีต่อไป โดยบรรดานักประวัติศาสตร์และนักวิชาการที่สนใจ อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ ไม่ได้อยู่เพียงหาข้อยุติว่าใครเป็นผู้ถูกต้องในเรื่องนี้ หากหาคำอธิบายจากประวัติศาสตร์ที่เราต้องการเปิดเผยอรรถการวิเคราะห์ข้อมูลหลักฐาน เพื่อให้ได้ซึ่งคำตอบกระตุ้นความคิดและภูมิปัญญาของผู้อ่านเป็นสำคัญด้วย เพราะเรารู้อยู่แล้ว เหตุการณ์ที่เป็นปัญหาในประวัติศาสตร์นั้นเกิดมาแล้วทั้งสิ้น หากแต่เพียงคำอธิบายให้เข้าใจถึงตัวปัญหาเท่านั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าผลงานของอาจารย์สุเนตรนี้ได้ตอบสนองความต้องการทางปัญญาแก่ผู้คนที่สนใจใคร่รู้อยู่มากทีเดียว

ธิดา สาระยา

๑๕ มีนาคม ๒๕๓๑

ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย